

درآمدی بر مقایسه تطبیقی سیاست‌ها و راهبردهای مبارزه با مواد مخدر

مجموعه گزارش‌های راهبردی در حوزه مواد مخدر در راستای بررسی، تحلیل و تبیین ابعاد و مولفه‌های سیاست‌های کلی نظام طراحی شده است. هر اثر نتیجه یک پژوهش علمی و یا بررسی تحلیلی است، که به یکی از ابعاد بنیادی و کاربردی سیاست‌ها توجه دارد. با توجه به اینکه سیاست‌های کلی در بازه محورریکردهای نظام را در حوزه مبارزه با مواد مخدر ارائه می‌دهد، بنابراین لازم است هر محور از دیدگاه دست‌اندرکاران، اساتید دانشگاه، پژوهشگران و مسئولین اجرایی مورد تامل و بررسی قرار گیرد. کمیته تخصصی مبارزه با مواد مخدر مجمع تشخیص مصلحت نظام بنا را در نظر به پژوهش‌ها و بررسی‌های انجام شده پیرامون مولفه‌های اساسی سیاست‌های کلی بازده گانه به مناسبت هر محور تخصصی تحلیل‌ها و گزارشات راهبردی ارائه دهد.

گزارش راهبردی
کمیته مبارزه با مواد مخدر

سیاست پژوهی موادمفدر(2)

گزارش راهبردی

درآمدی بر مقایسه تطبیقی سیاست‌ها و راهبردهای مبارزه با مواد مخدر

نویسنده:

محمدعلی زکریایی

کمیته مبارزه با مواد مخدر
دبیرخانه مجمع تشخیص مصلحت نظام

درآمدی بر مقایسه تطبیقی سیاست‌ها و راهبردهای مبارزه با موادمخدر
• نویسنده: محمدعلی زکریایی • زیر نظر: کمیته مبارزه با موادمخدر مجمع
تشخیص مصلحت نظام • طراحی و چاپ: جامعه و فرهنگ • شمارگان: 1000
نسخه

همه حقوق مترتب بر این اثر متعلق به کمیته مبارزه با موادمخدر مجمع تشخیص مصلحت
نظام است. استفاده از مطالب مندرج در این گزارش با ذکر ماخذ بلامانع است.

مسئولیت محتوای گزارش بر عهده نویسنده است.
هرگونه پیشنهاد را به آدرس ذیل ارسال نمایید:
کمیته مبارزه با موادمخدر مجمع تشخیص مصلحت نظام
تهران: بلوار میرداماد، نفت شمالی، بین کوچه چهارم و ششم، شماره 10
تلفن: 22277261

بسمه تعالی

رؤسای محترم قوای سه‌گانه جمهوری اسلامی ایران دامت توفیقاته با سلام و تحیت، سیاست‌های کلی در باب موادمخدر نهایی و ابلاغ گردید، ولی این نگرانی همچنان باقی است که دست اندرکاران، بلای بزرگ و تهدید عظیمی را که از این سو متوجه کشور است به درستی برآورده نکنند و بازهم مشکلات بر روی هم متراکم شود. لذا از آقایان محترم انتظار می‌رود که هر کدام سهم دستگاه خود در اجرائی کردن این سیاست‌ها را با سرعت و قاطعیت و بدون فوت وقت به مرحله‌ی عمل برسانند.

والسلام علیکم

سید علی خامنه‌ای

85/7/10

امریه رهبر معظم انقلاب اسلامی حضرت آیت الله خامنه‌ای «مدظله العالی»
در مورد اجرای سیاست‌های کلی نظام در امر مبارزه با موادمخدر

فهرست مطالب

9	پیشگفتار
11	درآمدی بر مقایسه تطبیقی سیاست‌ها و راهبردهای مبارزه با موادمخدر
14	مقایسه تطبیقی راهبردهای سال‌های اخیر
16	1- تفاوت‌ها و شباهت‌های برنامه‌ها از نظر راهبردها
17	2- تفاوت‌ها و شباهت‌های برنامه‌ها از نظر سیاست‌ها
18	3- مقایسه برنامه‌ها با سیاست‌های کلی نظام
19	- برنامه ملی پیشگیری، درمان و مبارزه با سوء مصرف موادمخدر
19	-قانون برنامه چهارم توسعه
19	-ارکان برنامه جامع ملی
20	-برنامه جامع ملی ایران
20	-طرح جامع پیشگیری از اعتیاد
23	منابع

به نام خدا

پیشگفتار

یکی از دلایل پیچیده بودن معضل موادمخدر در کشور و در سراسر جهان، ارتباط آن با دیگر حوزه‌های زندگی و جامعه است، به گونه‌ای که می‌توان از رابطه موادمخدر با اقتصاد، سیاست، اجتماع، فرهنگ، امنیت و ... سخن گفت. انعکاس و برجسته سازی رابطه موادمخدر با همه شئون زندگی و به تعبیر بهتر «اجتماعی نشان دادن» این مساله برای تصمیم سازان و تصمیم گیران می تواند در درگیر ساختن ذهن مسئولان و مدیران کشور در بخش و رده‌های مختلف با این معضل و جلب مشارکت آنها در مقابله با این پدیده، بویژه در «امر سیاست‌گذاری» و «ارزیابی سیاست‌های کلی ابلاغی» نقش قابل ملاحظه‌ای داشته باشد.

واقعیت این است که به برکت انقلاب اسلامی، پرده از توطئه شومی به نام موادمخدر در کشور برداشته شد و امام راحل (ره) و مقام معظم رهبری همواره توجه ویژه‌ای به این مساله داشته‌اند و همه بخش‌های نظام را در کاهش اثرات زیانبار سوءمصرف و قاچاق موادمخدر و پیامدهای هزینه‌ساز آن مسئول دانسته‌اند. اما متأسفانه مرور زمان و مسائل جاری و محسوس، منجر به این می‌شود که این موضوع مهم گاهی اولویت خود را از دست داده و از منظر توجه مسئولان ذیربط خارج شود، که این غفلت پیامدهای زیانبار و گاه غیر قابل جبرانی برای کشور دارد. بنابراین لازم است از طرق مختلف مانع این فراموشی راهبردی شده و اهمیت و حساسیت مساله به طور مستمر برای مسئولان یادآوری گردد.

به رغم تلاش‌ها و هزینه‌های فراوانی که تاکنون جهت حل این معضل و یا کاهش آسیب‌های آن انجام شده، موضوع موادمخدر همچنان یک موضوع جدی و هشدار دهنده برای جامعه ایرانی است. از این رو تلاش برای مواجهه عالمانه، موثر و فراگیر با این معضل بیش از پیش ضروری می‌نماید. یکی از بخش‌هایی که همواره باید مورد توجه قرار گیرد، انجام پژوهش و اقدامات اندیشگی است. هر چه اندیشه ورزی در حوزه موادمخدر افزایش یابد (که در سیاست‌های کلی نظام نیز بر آن تاکید شده است) نتایج قابل قبول تر و موثرتری نیز بدست خواهد آمد. این گزارش از جمله گزارش‌های راهبردی تهیه شده در این کمیته است که به موضوع "درآمدی بر مقایسه تطبیقی سیاست‌ها و راهبردهای مبارزه با موادمخدر" پرداخته است. لازم است از زحمات جناب آقای محمدعلی زکریایی در تهیه این گزارش تقدیر و تشکر نمایم.

علی هاشمی

رئیس کمیته مبارزه با موادمخدر

درآمدی بر مقایسه تطبیقی سیاست‌ها و راهبردهای مبارزه با مواد مخدر

مرور برنامه‌ها، اهداف و راهبردها و سیاست‌هایی که طی دو دهه اخیر در کشور پی گرفته شده، حکایت از آن دارد که به موازات تقویت نظریه‌پردازی و رشد ادبیات نظری در عرصه مبارزه با مواد مخدر و ایجاد پشتوانه‌های علمی، تجربی و تحقیقاتی، اقدامات عملی نیز بهبود یافته‌اند. از این روست که تمرکز بر راهبردهایی با هدف پیشگیری از ابتلای اقشار سالم جامعه، تقویت نگرش نرم افزاری با محوریت برنامه‌های هدفمند و ارتقاء کیفی اقدامات سخت‌افزاری نه تنها نضج گرفته، بلکه مجموعه اینها تنها گوشه‌ای از دستاوردهای نوین مبارزه با مواد مخدر طی سالیان اخیر به شمار می‌آیند. در همین راستا می‌توان تدوین برنامه ایران 1400، قانون مبارزه با مواد مخدر و ابلاغ سیاست‌های کلی نظام در امر مبارزه با مواد مخدر و اعتیاد را جزئی از پیشرفتهای ایران محسوب کرد.

اتخاذ راهبردهایی همچون، ایجاد در مانگاه‌های اعتیاد و درمان نگاه‌دارنده با متادون، جلب مشارکت خانواده و نزدیکان معتادان و افراد مؤثر بر جامعه، به‌کارگیری و ایجاد سازمان‌ها و تشکل‌های غیردولتی، زمینه‌سازی برای ایجاد گروه‌های خودیاری معتادان، تاسیس درمانگاه‌های مشاوره بیماری‌های رفتاری، اصلاح ساختار دستگاه‌های فعال در

حوزه موادمخدر و ارتقاء کمی و کیفی مراقبت های بهداشتی درمانی و روش های تشخیصی در حوزه کاهش تقاضا و همچنین راهبردهایی همچون، اجرای طرح مدارس مروج سلامت، اجرای برنامه آگاه سازی از اعتیاد از طریق ارتقاء آگاهی افراد در مورد شیوع، شدت و مشکلات ناشی از اعتیاد، ضرورت و اهمیت به کارگیری برنامه های پیشگیرانه و جلب مشارکت و مداخله افراد و گروه های مؤثر در حوزه پیشگیری و همچنین، استفاده از تکنولوژی و فن آوری های جدید جهت کنترل مبادی ورودی و گلوگاه های حساس، بهسازی و ایجاد موانع فیزیکی در طول مرز، همکاری با کشورهای تاثیرگذار در مبارزه با کشت و تولید مواد مخدر در افغانستان، فراهم سازی زمینه آموزش، تشخیص و شناسایی انواع موادمخدر و افزایش و ارتقاء کیفی نیروهای اجرایی و ستادی در حوزه کاهش عرضه را از جمله دستاوردهای نوینی دانست که جمهوری اسلامی ایران طی دو دهه اخیر به آنها دست یافته است و مجموع این برنامه ها و راهبردها از تغییر رویکرد و نگرش سیاست گزاران و برنامه ریزان حوزه مواد مخدر کشور حکایت دارد. اما این که تغییر رویکردها و راهبردها تا چه اندازه با رشد آسیب های وارده به کشور از حوزه مواد مخدر و اعتیاد همخوانی و تناسب دارد، موضوعی است که نیازمند بررسی ابعاد بیشتری از این مقوله است.

تحلیل این موضوع با توجه به سند فرابخشی مبارزه با مواد مخدر و اعتیاد و محورهای مورد توجه این سند و اهداف کمی آن، چه توفیقاتی طی سال های اجرای برنامه چهارم حاصل شده است، بررسی عملکرد این سال ها و عدم تحقق که احتمالا در اجرای برنامه پدیدار شده است، جزئیات دقیق تری از دستاوردها را طلب می کند که خارج از مقوله این بررسی است. همچنین ضرورت دارد نسبت به پیشرفت هایی که طی این دو دهه در دیگر کشورها در سطح منطقه و جهان رخ داده است، آگاهی یافته و از تجارب آنها بهره مند شویم.

گذشته از نکات فوق، مرور راهبردها و سیاستهای تدوین شده دو دهه اخیر که هدف اساسی این نوشتار بود، حکایت از آن دارد که بخش عمده این استراتژی ها مربوط به سالهای پس از برنامه سوم توسعه اقتصادی کشور است که در نتیجه برخی از آنها قابلیت اجرا نیافته اند . به عنوان نمونه در سال 1381 در میانه برنامه سوم توسعه که برنامه ملی پیشگیری، درمان و مبارزه با سوء مصرف مواد مخدر (هماهنگ با برنامه سوم) در حال اجرا بود، دبیرخانه ستاد مبارزه با مواد مخدر اقدام به تهیه 3 برنامه تحت عنوان: برنامه جامع پیشگیری - درمان و مقابله ، استراتژی بازدارندگی- پیشگیری و مقابله با جرایم مواد اعتیادآور و برنامه ملی استراتژیک و راهبردهای ده سال مبارزه با مواد مخدر نمود . همچنین با آغاز برنامه چهارم توسعه اسنادی همچون: ارکان برنامه جامع ملی، برنامه جامع ملی- یک قرن مبارزه با موادمخدر- ایران 1400 ، راهبردهای جامعه شناختی مبارزه با اعتیاد در ایران و پیش نویس راهبردهای ملی در کنار بند « ز » ماده 97 قانون برنامه چهارم توسعه و سند توسعه فرابخشی مبارزه با اعتیاد و موادمخدر منضم به آن، از جمله اسنادی هستند که در این دوران به مثابه چراغ راهنمای مجریان قابل مشاهده هستند . علاوه بر اینها و با توجه به اتمام مدت اجرای برنامه چهارم، دبیرخانه ستاد مبارزه با مواد مخدر در زمستان 1388 اقدام به تدوین طرح جامع پیشگیری از اعتیاد کرده است که به نظر می رسد این طرح هماهنگ با برنامه پنجم توسعه باشد، هر چند نمی توان این نکته را از نظر دور داشت که این طرح تنها موضوع پیشگیری را هدف قرار داده است و بنابراین شاید نتوان آن را جایگزینی برای برنامه پنجم قلمداد کرد . حال پرسش این است که اسناد اشاره شده، از حیث راهبردها چه تفاوتی دارند که در هر مقطعی از زمان گروههای متعددی از سوی ستاد مامور تدوین راهبرد مبارزه با مواد مخدر می شوند . به منظور مقایسه تطبیقی میان انواع راهبردهای مختلف سالهای اخیر، در جدول زیر ضمن مقایسه تفاوتها و شباهتهای آنها میزان افتراق این

راهبردها در حوزه سیاستها و استراتژیهای موادمخدر مورد ارزیابی قرار گرفته اند .

مقایسه تطبیقی راهبردهای سال‌های اخیر

عنوان سند	راهبردهای محوری	راهبرد پیشنهادی	سیاستهای کلیدی
برنامه ملی پیشگیری، درمان و مبارزه با سوء مصرف موادمخدر (هماهنگ با برنامه سوم)	1- راهبرد مقابله با عرضه 2- راهبرد مقابله با تقاضا	* توسعه همه‌جانبه امکانات و نیروهای درگیر * برخورد موثر از طریق عملیات اطلاعاتی * افزایش کیفیت در برخورد با عوامل عرضه	* اولویت دهی به برنامه‌های پیشگیرانه * توسعه فرهنگ مشاوره * ارتقای ظرفیت بخش خصوصی * ایجاد شرایط بازگشت معتادان به جامعه * تاکید بر مبارزه با مصرف سیگار
بند « ز » ماده 97 قانون برنامه چهارم توسعه و سند توسعه فرایختی مربوطه	1- کنترل و مقابله با عرضه 2- اقدامات فرهنگی و پیشگیری 3- درمان و کاهش آسیب 4- مشارکت مردمی، امور فراملی و ...	* ارتقای کیفی مقابله با عرضه با رویکرد حرفه‌ای اطلاعاتی و ضداطلاعاتی * توسعه فعالیت‌های پیشگیرانه در میان خانواده ها، زندانیان، دانش آموزان و دانشجویان * توسعه مراکز مختلف درمانی اعم از سرپایی، مثلثی، اجتماع درمان مدار و غیره * توسعه زیرساختهای آموزشی، پژوهشی، حقوقی و ارتباطات بین المللی	* مهار و کنترل روند رو به گسترش تولید، ورود، خرید و فروش، ترانزیت و استعمال موادمخدر * اتخاذ راه کار فرهنگی با هدف پیشگیری اولیه * ایجاد و تقویت سیستم درمانی کشور اعم از اقامتی، نیمه‌اقامتی و غیراقامتی * توانمندسازی تشکل های غیردولتی و مشارکت های مردمی * توسعه فعالیت های منطقه ای و بین‌المللی در مبارزه با موادمخدر

<p>* اجرای طرح جامع پیشگیری در کلیه استانها</p> <p>* اجرای طرح جامع و اولویت بخشی به افراد در معرض خطر</p> <p>* گسترش کلینیک های مثلی در زندانها و مناطق آلوده</p> <p>* بهسازی و ایجاد موانع فیزیکی و کنترل الکترونیکی مرزها</p> <p>* کسب امکانات، فن آوری و دانش مطرح در مبارزه با موادمخدر</p> <p>* حمایت از تشکل های مردمی در افغانستان به منظور تغییر کشت</p> <p>* بازپذیری اجتماعی به منظور بازگشت به خانواده و جامعه</p>	<p>کاهش تقاضا (استراتژی محوری) * فراهم ساختن شرایط لازم جهت درمان موثر، جامع، فراگیر</p> <p>* اولویت بخشیدن به اقدامات پیشگیری از سوء مصرف موادمخدر</p> <p>* جلوگیری از تغییر الگوی مصرف به مواد سنگین، صنعتی، شیمیایی و روان گردان</p> <p>* تولید انبوه داروهای نگهدارنده جایگزین برای مصرف معتادین</p> <p>* ارتقای کیفی مقابله با رویکرد حرفه ای اطلاعاتی و عملیاتی</p> <p>* توجه به دلایل و علل در تبیین و تحلیل پدیده موادمخدر و اعتیاد</p>	<p>1- راهبرد کاهش تقاضا</p> <p>2- راهبرد مقابله با عرضه</p> <p>3- راهبرد توانمندسازی سازمانهای غیردولتی</p> <p>4- راهبرد همکاری های دو جانبه، منطقه ای و بین المللی</p> <p>5- راهبرد قضایی و حقوقی</p> <p>6- راهبرد علمی، پژوهشی، آموزشی و فن آوری اطلاعات</p> <p>7- راهبرد هدفدار کردن اطلاع رسانی و تنویر افکار عمومی</p>	<p>ارکان برنامه جامع ملی (راهبردها، یاست ها و برنامه ها)</p>
<p>* آگاه سازی گروه های در معرض خطر نسبت به مواد اعتیادزا</p> <p>* توسعه مراکز درمانی کلیه شهرها و روستاهای پرجمعیت و توزیع داروهای درمان پرهیز مدار و نگهدارنده</p> <p>* شناسایی، جمع آوری و تأمین نیاز دارویی معتادان خیابانی</p> <p>* تقویت سیستم مهندسی رزمی و سد موانع در مرزهای کشور</p> <p>* شناسایی و رفع عوامل زمینه ساز و به وجود آورنده سوء مصرف مواد در حوزه ساختاری</p>	<p>* استراتژی بازدارندگی</p> <p>* استراتژی پیشگیری</p>	<p>1- اصلاح و بازسازی ساختار اجتماعی</p> <p>2- باز توانی روانی، جسمی و جامعه پذیری معتادان مزمن و صدمه دیده</p> <p>3- مداخلات همه جانبه و هدفمند</p> <p>4- یکسان سازی فرصتها برای همه ی مردم</p> <p>5- باز کردن راه های قانونی</p>	<p>برنامه جامع ملی: یک قرن مبارزه با موادمخدر (ایران 1400)</p>

* مشاوره، مداخله و حمایت در بحران‌های فردی، خانوادگی و اجتماعی و ارتقای فرهنگی جامعه متناسب با فرهنگ بومی		کسب درآمد مشروع برای آحاد جامعه به ویژه اهالی مناطق مرزی و محروم	
* اجرای متوازن برنامه های پیشگیری همگانی، انتخابی و الزامی * مشارکت سازمانهای مردم نهاد و جماعت محور * تعمیم مدیریت پیشگیری از اعتیاد به کلیه رویدادها و تصمیمات	اولویت دهی راهبرد پیشگیری بر سایر راهبردها	1- توجه به نقش تعیین کننده های اجتماعی اعتیاد در برنامه های پیشگیری 2- ارتقای ساختار و نظام مدیریت پیشگیری از اعتیاد 3- توسعه دانش و فناوریهای پیشگیری 4- تقویت مشارکت مردمی 5- توسعه خدمات پیشگیری	طرح جامع پیشگیری از اعتیاد (زمستان 1388)

اینک پس از روشن شدن ابعاد راهبردها و سیاست هایی که طی سال های اخیر تدوین ، تصویب و به مورد اجرا گذارده شده اند، با عنایت به اینکه سیاستهای کلی نظام ، ابلاغی از سوی مقام معظم رهبری در حوزه مواد مخدر به عنوان سندی بالادستی معیار سنجش و ارزیابی سالهای مختلف ملاک تشخیص است، برنامه ها و طرحهای جدول فوق را ابتدا از حیث شباهت و تفاوتهایی که با یکدیگر دارند، و سپس از نظر تطابق با سیاستهای کلی نظام مقایسه می کنیم:

1- تفاوتها و شباهت‌های برنامه‌ها از منظر راهبردها: عمده

ترین تفاوت راهبردهای دو برنامه نخست جدول فوق که هماهنگ با برنامه های سوم و چهارم توسعه تدوین شده است، در تأکیدی است که برنامه چهارم توسعه بر مشارکت مردمی و امور فراملی و بین المللی دارد . وگرنه مقصود برنامه سوم توسعه از راهبرد مقابله با

تقاضا با توجه به سیاستهای پیشنهادی همان دو راهبردی است که در برنامه چهارم تحت عناوین: اقدامات فرهنگی و پیشگیری و راهبرد درمان و کاهش آسیب از آن یاد می شود .

نظیر همین تشابه در راهبردها را می توان در برنامه ایران 1400 و طرح جامع پیشگیری از اعتیاد (هماهنگ با برنامه پنجم توسعه) مشاهده کرد . هر چند در برنامه ای که تحت عنوان « ارکان برنامه جامع ملی» ارائه شده، افتراق میان راهبردها به دقت در نظر گرفته شده و از این حیث در قیاس با سایر برنامه ها دقیق تر است . از سوی دیگر، با توجه به اینکه راهبردهای ایران 1400 دو استراتژی بازدارندگی و پیشگیری را در نظر دارد و از سوی دیگر این برنامه برای دوره بلندمدت تدوین شده است، لذا در تدوین راهبردها به مسائل ریشه ای که به زعم طراحان این برنامه در بروز و ظهور پدیده اعتیاد نقش دارند، توجه بسیاری نشان داده شده است . به طوری که در برنامه ایران 1400 یکسان سازی فرصتها برای همه ی مردم ، بازکردن راههای قانونی کسب درآمد مشروع برای آحاد جامعه و اصلاح و بازسازی ساختار اجتماعی از جمله راهبردهایی است که در هیچ یک از برنامه ها وجود ندارد . از سوی دیگر تمرکز طرح جامع پیشگیری از اعتیاد تنها بر پیشگیری سبب شده است تا این طرح در حوزه سیاستها نیز تفاوتهای بنیادی با برنامه ایران 1400 داشته باشد.

2 – تفاوتها و شباهت های برنامه ها از منظر سیاستها:

شباهت عمده برنامه های فوق در این است که همگی بر اجرای سیاستهای پیشگیری و توسعه مراکز درمانی و مقابله با عرضه تفاهم دارند . اما وجود برخی سیاستها در ارکان برنامه جامع ملی ، برنامه چهارم توسعه و برنامه ایران 1400 موجب شده تا سطح کیفی سیاستهای این سه برنامه در قیاس با طرح جامع پیشگیری از اعتیاد و برنامه ملی پیشگیری، درمان و مبارزه با سوء مصرف مواد مخدر (برنامه سوم) از جامعیت بیشتری برخوردار باشد . به عنوان نمونه توانمندسازی تشکل های غیردولتی و مشارکت های مردمی، و توسعه

فعالیت های منطقه ای و بین‌المللی در مبارزه با مواد مخدر در برنامه چهارم ، کسب امکانات، فن‌آوری و دانش مطرح در مبارزه با مواد مخدر ، حمایت از تشکل های مردمی در افغانستان به منظور تغییر کشت، بازپذیری اجتماعی به منظور بازگشت به خانواده و جامعه، گسترش کلینیک های مثلی در زندان‌ها و مناطق آلوده در ارکان برنامه جامع ملی و شناسایی و رفع عوامل زمینه‌ساز و به وجود آورنده سوء مصرف مواد در حوزه ساختاری، و مشاوره، مداخله و حمایت در بحران‌های فردی، خانوادگی و اجتماعی و ارتقای فرهنگی جامعه متناسب با فرهنگ بومی در برنامه ایران 1400 از جمله سیاستهای موثر و یگانه در میان چهار برنامه مورد نظر این بررسی محسوب می شوند که جامعیت این برنامه ها و وجه تمایز آنها با سایر برنامه ها را به معرض نمایش می گذارد . البته نمی توان منکر این واقعیت شد که در طرح جامع پیشگیری از اعتیاد، اجرای متوازن برنامه های پیشگیری همگانی، انتخابی و الزامی نیز در میان سایر برنامه ها پیشگام است که البته این امر از تمرکز این طرح بر پیشگیری نشات می گیرد.

3-مقایسه برنامه‌ها با سیاست‌های کلی نظام: به منظور

سنجش برنامه‌های چهارگانه فوق با سیاست‌های کلی نظام در حوزه مبارزه با مواد مخدر، مجموع سیاست‌های کلی نظام در حوزه مواد مخدر را در سرفصل های زیر دسته بندی کرده‌ایم:

- 1- مبارزه فراگیر و قاطع علیه فعالیت‌ها و اقدامات غیر قانونی و تقویت امکانات اطلاعاتی، نظامی، انتظامی و قضائی برای مقابله با عوامل داخلی و بین‌المللی مرتبط با مواد مخدر
- 2- اتخاذ راهکارهای پیشگیرانه و تدابیر لازم برای مشارکت جدی مردم در زمینه های مختلف پیشگیری، درمان و کاهش آسیب
- 3- ایجاد و گسترش امکانات عمومی تشخیص، درمان، بازتوانی
- 4- اتخاذ سیاستهای حمایتی پس از درمان
- 5- ارتقاء دیپلماسی منطقه‌ای و جهانی

6- تقویت و ارتقای ساختار تخصصی و مدیریتی مبارزه با موادمخدر

7- توسعه پژوهش

البته شاید بتوان جرم‌انگاری مصرف مواد مخدر و روان‌گردان را به عنوان یکی دیگر از بندهای سیاستهای کلی نظام قلمداد کرد ولی با توجه به اینکه این موضوع مورد تاکید قانون مبارزه با مواد مخدر است، در اینجا از ذکر آن صرف نظر شده است. بر این اساس هر یک از برنامه های فوق در قیاس با سیاستهای کلی نظام چنین وضعی دارند:

برنامه ملی پیشگیری، درمان و مبارزه با سوء مصرف موادمخدر: این برنامه از آن جهت که به توسعه پژوهش، ارتقای دیپلماسی منطقه‌ای و بین‌المللی، و تقویت و ارتقای ساختار تخصصی و مدیریتی مبارزه با موادمخدر توجه کافی نشان نداده، در برآورد اهداف مورد نظر این سیاستها توفیق کمتری داشته است. البته نمی توان فاصله زمانی اجرای این برنامه با ابلاغ سیاستهای کلی را نادیده گرفت، زیرا سیاستهای کلی نظام با 5 سال تاخیر نسبت به این برنامه ابلاغ شده است.

قانون برنامه چهارم توسعه: برنامه چهارم تنها از این حیث که به طور ملموس سیاستی تحت عنوان تقویت و ارتقای ساختار تخصصی و مدیریتی مبارزه با موادمخدر را لحاظ نکرده است، با سیاستهای کلی نظام تفاوت دارد. البته شاید بتوان «انجام بررسی های حقوقی جهت اصلاح و بهبود قوانین و مقررات» را سایه ای از این سیاست قلمداد کرد. از سوی دیگر تمرکز و تاکید برنامه چهارم توسعه بر توانمندسازی تشکلهای غیر دولتی و مشارکتهای مردمی را از نقاط قوت این برنامه دانست که در سایر برنامه ها و سیاستها توجه کافی به آن مبذول نشده است.

ارکان برنامه جامع ملی: گرچه در این برنامه نیز همانند برنامه چهارم توسعه مشخصا از تقویت و ارتقای ساختار تخصصی و مدیریتی مبارزه با مواد مخدر نامی به میان نیامده است و از این حیث با برنامه چهارم توسعه شباهت دارد، ولی در میان سیاستهایی که برای استراتژی ها

ارائه کرده، اقداماتی از قبیل: ارتقاء، ساماندهی و بهینه سازی تشکیلات و نیروهای مبارزه با مواد مخدر و ایجاد اصلاحات مناسب با هدف ایجاد تمرکز در مراکز تصمیم‌سازی و اجرایی قضایی از توجه این برنامه به موضوع انجام اصلاحات ساختارهای مدیریتی و تشکیلاتی دارد که نقطه قوتی برای آن محسوب می‌شود.

برنامه جامع ملی ایران 1400: جامع‌ترین برنامه در میان برنامه‌های فوق، برنامه جامع ملی ایران 1400 است که به استثنای عدم توجه به موضوع پژوهش، در بسیاری از موارد و سیاستها تا حدی وارد جزئیات شده است که حتی فراتر از سطح سیاستهای کلی نظام است. به عنوان نمونه تمرکز این برنامه بر مشاوره، مداخله و حمایت در بحران‌های فردی، خانوادگی و اجتماعی و ارتقای فرهنگی جامعه متناسب با فرهنگ بومی از جمله راهکارهایی است که از جامعیت این برنامه حکایت می‌کند.

طرح جامع پیشگیری از اعتیاد: شاید مقایسه این طرح با سیاست‌های کلی نظام از این منظر که طرح مزبور تنها ناظر بر سیاست‌های پیشگیری است، قیاس مناسبی نباشد و به این ترتیب از نظر سیاست‌هایی که درمان، پژوهش، تقویت ساختارها و اقدامات مقابله‌ای را مورد توجه قرار می‌دهد، تفاوت‌های فاحشی با سیاست‌های کلی نظام دارد. بر این اساس چنانچه طرح جامع پیشگیری از اعتیاد به عنوان طرحی برای قانون برنامه پنجم مدنظر باشد، نیاز به بازنگری در حوزه‌های مورد اختلاف با سیاست‌های کلی نظام دارد.

با توجه به مقایسه‌های صورت گرفته، روشن است به رغم تفاوت‌هایی که برنامه‌های مورد نظر از حیث سیاست‌ها و استراتژی دارند، برنامه‌های ارکان برنامه جامع ملی (4 جلد)، برنامه چهارم توسعه و برنامه ایران 1400 به دلیل جامعیت حوزه‌هایی که در تدوین سیاست‌ها و راهکارها در نظر داشته‌اند، در قیاس با سایر برنامه‌ها دارای انسجام و استحکام بیشتری هستند. همچنین از منظر همپوشانی این برنامه‌ها با سیاست‌های کلی نظام نیز این سه برنامه

جایگاه مناسب‌تری نسبت به سایر برنامه‌ها دارند، هر چند ممکن است از نظر زمانی هر سه برنامه یک مقطع زمانی را در برمی‌گیرند. اما آنچه که به وضوح از بررسی این برنامه‌ها قابل استناد است، تغییر در نگرش برنامه‌ها به سمت راهبرد کاهش تقاضا و پیشگیری است. البته چنانچه بررسی خود را به 10 سال اخیر محدود نکرده و دو یا سه دهه را مورد توجه قرار دهیم، ملاحظه می‌شود که رویکردها در انتخاب راهبرد، استراتژی و سیاستها از مقابله با عرضه به سمت پیشگیری و کاهش تقاضا در نوسان بوده است. به این ترتیب شاید بتوان این امر را به مثابه تحلیل برنامه ریزان و سیاست‌گذاران مبنی بر ناکارآمدی سیاستهای مقابله‌ای و کارآمدی بیشتر استراتژی کاهش تقاضا قلمداد کرد.

هر چند بررسی راهبردها و سیاست‌ها در چند دهه اخیر، از تغییر رویکرد برنامه ریزان گواهی می‌دهد، ولی این امر نمی‌تواند توجیه مناسبی برای تدوین چندین برنامه در خلال یک دوره سه یا چهار ساله باشد. از این رو می‌توان اذعان داشت چنانچه هدف از تدوین برنامه‌های متعدد در طول ده ساله اخیر تهیه برنامه‌ای جامع بوده باشد، مشکلی از این حیث وجود نداشته و از این جهت شاید بتوان این گزاره را مورد تأیید قرار داد که "رفع اشکالات و موانع اجرایی و ساختاری که در سیاست‌های کلی نظام نیزمورد تأکید قرار گرفته است، بر تدوین راهبردهای متعدد مقدم بوده است".

منابع

- 1- سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور (1385) مجموعه اسناد ملی توسعه در برنامه چهارم توسعه، اسناد توسعه ویژه (فرا بخشی)، جلد دوم، تهران: انتشارات نیکا، صص: 293-298.
- 2- پیش نویس سیاست های کلی نظام در امر مبارزه با مواد مخدر و انواع روان گردان ها، دبیرخانه مجمع تشخیص مصلحت نظام (1383): 29-30).
- 3- مرکز آموزش و تحقیقات دبیر خانه ستاد مبارزه با مواد مخدر (1384) ارکان برنامه جامع ملی (چشم انداز سیاست ها و راهبردها -جلد اول)، تهران: دبیر خانه ستاد مبارزه با مواد مخدر.
- "گروه طراحی و تدوین استراژی (1381) استراژی بازدارندگی، پیشگیری و مقابله با جرایم مواد اعتیاد آور، تهران: دبیر خانه ستاد مبارزه با مواد مخدر
- 4- کتاب سال جام جم (1386) سال اول، شماره اول، صفحات: 310-311.
- 5- ماهنامه فرهنگی و اجتماعی ایران پاک "دوره جدید شماره 20 (1388:14) و سایت مجمع تشخیص نظام و سایت ستاد مبارزه با مواد مخدر: www.dchq.ir.
- 6- ستاد مبارزه با مواد مخدر (1388) طرح جامع پیشگیری از اعتیاد.